

HUR PÅVERKAR VAL AV BEGREPP FORSKNINGSPERSPEKTIVET?

Salla Peltonen reflekterar kring Monica Ålgars artikel i Ikaros 2/10.

Text: Salla Peltonen

F

rågor om kön, kropp och mat har engagerat olika feministiska forskare, bland annat **Carol Adams**, som diskuterar temat i sin bok *The Sexual Politics of Meat*. Boken kan karakteriseras som en klassiker inom feministisk teori, eftersom den är den första bok som diskuterar förhållandet mellan mat, kön och kropp ur ett kritiskt perspektiv,

för en feministisk veganteori, vars utgångspunkt är att köttätandet utgör ett sätt att upprätthålla och legitimera en rasifierande patriarkal värld. Ett annat tema som utgör en röd tråd i boken är hur djur och kvinnor objektifieras. De blir objekt både för begär och förakt, framförallt pornografin uttrycker denna form av objektifiering. För Adams uppbyggs en rationell västerländsk maskulin identitet genom ett avståndstagande från och maktutövande över det feminina och animaliska. Analogier mellan djur och kvinnor framkommer ofta även i vårt vardagsspråk. Adams ger exempel på hur kvinnor och flickor ofta beskrivs (i nedsättande mening) som kossor, lammkött- (fresh meat), hönor, bitches etc. Ofta sker detta i sammanhang då förväntningen på att

än korv och franskar. Frågor om kön, mat och hälsa har blivit en nationalpolitisk fråga på hög nivå (se Regeringens politikprogram för hälsofrämjande). Att kvinnor ofta är de som vakar över mäns hälsa och ohälsa är även det ett dokumenterat faktum (Adams 1990). Begrepp som likhet och skillnad aktualiseras då ätande diskuteras i samband med kön. En fråga som uppstår är vad det normala ätandet är, då vi talar om flickor och pojkar, kvinnor och män. Lätt stöter vi på olika kriterier, måttstocken för vad är en "rätt" (=normal) kvinna och en "rätt" man skall äta varierar ofta. Kaloritabeller är ett bra exempel på detta. Vegetarianism uppfattas ofta som omanligt och avvikande då det handlar om män, medan det är förståeligt och normalt då det gäller kvinnor. Ätande kan därmed förstås som ett sätt att göra kön på.

Speciellt har frågor om kön och kropp diskuterats inom feministisk forskning ur olika perspektiv, den teoretiska litteraturen är stor och behandlar såväl kulturella, historiska som vetenskapliga framställningar om kön och kropp, samt deras relation till olika identiteter. Framförallt **Michel Foucaults** verk *Sexualitetens historia* visar hur kön och sexualitet förstås olika beroende på tid och plats. Foucault visar t.ex. hur förståelsen av homosexualitet ändras i slutet av 1800-talet då homosexualitet blir en identitetsfråga från att tidigare ha utgjort en kriminell handling uppfattad som sodomi. Homosexualiteten framstår som en fråga om sexualitet såsom vi förstår begreppet idag i och med att den blir en kategori för psykiatri och medicinen att undersöka (Foucault 1976/2002: 64).

En central ansats inom feministisk forskning är att analysera hur olika tan-

Analogier mellan djur och kvinnor framkommer ofta även i vårt vardagsspråk.

framförallt med fokus på våra relationer till djur. Boken visar på och diskuterar samband mellan maskulinitet och köttätande, hur vegetarianism kulturhistoriskt feminiserats, dvs. hur mat och ätande kan ses som en könad praktik. Adams bakgrund finns framförallt inom ekofeminismen och vegetarianismen. Boken är i främsta hand en kritik mot kopplingen mellan förtryck av djur och av kvinnor. I boken talar hon

flickor och kvinnor skall vara sexuellt tillgängliga för män och tillfredställa deras begär inte uppfyllts.

Perspektiven på frågor om kön, kropp och mat är många och varierande. Jämställdhetspolitiska ansatser görs för att få flickor i skolan att äta mera, helt enkelt större mängder, banta mindre och för att få pojkar att äta hälsosammare, och långtradarchaufförer att äta mera grönsaker och grovbröd

kegångar om kön och sexualitet blir normativa och får oönskade konsekvenser i form av exkludering och annangörande (Honkanen 2008). Speciellt queerteoretiska perspektiv på kön och sexualitet ifrågasätter ett kausalt samband mellan kön och sexualitet och tanken om att det överhuvudtaget finns en "normal" sexualitet eller normala kön i någon enkel-spårig mening. Dessa begrepp är alltså allt annat än entydiga.

Det är framförallt med den tanken i bakhuvudet som jag läser **Monica Ålgars** redogörelse för forskningen kring samband mellan könsidentitet, kroppsbild och ätstörningar. Ålgars forskning strävar till att få en "bättre, mer systematisk kunskap om relationen mellan könsidentitet, kroppsbild och ätstörningar". Detta

är i och för sig inte ett dåligt syfte, däremot förhåller jag mig skeptisk till några av de förutsättningar som studiens frågeställning tycks vila på, som görs på en begreppslik nivå. Därutöver ställer jag mig kritisk till studiens ändamålsenlighet i förhållande till att kunna klargöra och få en djupare förståelse om vad det innebär att ha en kropp och ett kön.

Att Ålgars i begreppsdefinitionen i artikeln sätter likhetstecken mellan transsexualitet¹ och könsidentitetsstörning innebär att man kopplar ihop kön och sexualitet på ett sätt som implicit antyder att sexualiteten bestämmer könet, eller kanske är det så att könet bestämmer sexualiteten? Likaså utgår dessa termer ifrån att det finns en *naturlig* (oföränderlig) koppling mellan kropp och könsidentitet, det vill säga att en anatomiskt "manlig" kropp förväntas ha en "manlig könsidentitet". (Dessa utgör i studien "kontrollgruppen"). Inom samma tankemodell antas ofta det sexuella begäret riktas mot det motsatta könet. Den kritiska könsforskningen däremot antar inte dessa

samband (Butler 1999, 2004:), vilket innebär att det är våra (forskarens) krav och kriterium för kön och sexualitet som blir avgörande för hur dessa förstås, det vill säga: dessa kunde förstås annorlunda. Detta innebär också att själva kategorin transsexualitet och könsidentitetsstörning eller könsidentitetskonflikt kunde förstås annorlunda

Detta innebär att det finns både medicinska och juridiska praktiker som endast lämnar utrymme för rätt slags störning.

och således är dessa begrepp en följd av våra (psykiatrens) normativa uppfattningar om kön och sexualitet. Trots att studiens begrepp kan sägas vara ett uttryck för en uppfattning om kön och sexualitet som är vedertagen i vår kultur, finns det skäl att granska vilka förståelser som finns bakom användningen av dessa, speciellt med tanke på forskningspolitiska och etiska frågor.

Queerteoretiskt inspirerade forskare har poängterat att transpersoner ofta blir det empiriska exemplet då man vill göra teoretiska poängter om kön och sexualitet (Halberstam 2005). Likaså har man velat lyfta fram transpersoners erfarenheter som fokus för forskning om kön och sexualitet, men på deras egna villkor (Sellberg 2009).

Transforskningen arbetar därmed å ena sidan med en identitetspolitisk agenda och å andra sidan med en problematisering av de kategorier och sammanhang som skapar denna identitet överhuvudtaget. Framförallt har begrepp som "könsidentitetsstörning" blivit fokus för kritik, eftersom det be-

tyder att något i personen är fel, avvikande, stört, onormalt (Butler 2004). Här framstår transpersoner som den kategori som definierar vår normala förståelse av kön. Å andra sidan erbjuder begreppet (då en person uppfyller de diagnostiska kriterierna) tillgång till de åtgärder som krävs för en full övergång från ett kön till ett annat. För att få

tillgång till psykologisk, psykiatrisk och medicinsk vård måste transpersoner fylla de kriterier skapats av psykiatrin och läkarvetenskaperna. Detta innebär att det finns både medicinska och juridiska praktiker som endast lämnar utrymme för rätt slags störning. Vad dessa kriterier förutsätter är att det finns vissa könsuttryck där ett fel har begåtts, med den följd att den som inte

passar in i kriterierna för normativt kön och normativ sexualitet patologiseras.

Därmed kan Ålgars forskningsprojekt tematiskt vara välkommet och utgöra ett viktigt bidrag. Risken finns dock att projektet misslyckas ifall man inte börjar med en kritisk granskning av var man själv står och vilken förståelse av kön och kropp som är utgångspunkten i projektet. Mitt syfte är alltså inte här att genom en könsteoretisk analys argumentera för eller emot existensen av transpersoner, utan de frågor jag intresserar mig för är följande: På vilket sätt påverkar användningen av dessa begrepp forskningsfrågorna och forskningsresultaten? Vilka är följderna av den forskning man bedriver inom psykologin om transpersoner? Kanske det som irriterar mig då jag läser Ålgars text är just den annangörande tonen. Personer med könsidentitetskonflikt definieras som *män* och *kvinnor* med könsidentitetskonflikt utifrån cis-könets perspektiv (Green 2006), dvs. av människor som inte har problem med det kön de getts vid födseln.

¹ Begreppet transsexualitet myntades av **Magnus Hirschfeld** som i sin beskrivning av heterosexuella män som bar kvinnorkläder använder ordet transvesti, dvs trans(övrskridande) och vesti (kläder). Begreppet transsexualitet däremot är egentligen en felöversättning från Hirschfelds användning av begreppet transkönadhet, där det latinska ordet "*sexus*" på latin betyder kön, inte sexualitet (Suhonen 2007). Transsexualitet som begrepp visar dock på sammankopplingen mellan kön och sexualitet i och med att en person som genomgår könsoperation inte ändrar sin sexuella läggning, medan personens läggning p.g.a. köns "bytet" per definition ändras.

Finns det utrymme för transpersoner som inte har en könsidentitetskonflikt att delta i studien? Vilka är kriterierna för konfliktfylld könsidentitet och vem bestämmer dessa? Vilken förståelse av kön och sexualitet är implicerad i forskningsfrågorna?

Könsidentitetskonflikt, en term som studien utgått ifrån tyder på en liten öppning. Begreppet definieras som ett "vidare begrepp än könsidentitetsstörning", och "fyller inte nödvändigtvis de diagnostiska kriterierna för en "könsidentitetsstörning". Konfliktfylld könsidentitet kan förstås som en beteckning för vad Ålgars beskriver som en "dissonansen mellan den faktiska och den önskade (könade) kroppen". Då själva definitionen på konfliktfylld könsidentitet innebär att personen har ett problem med dissonansen mellan den faktiska och den önskade kroppen, är det knappast förvånande att resultatet av undersökningen blir att dessa personer (med konfliktfylld könsidentitet) "var mera missnöjda med sina kroppar än kontrollerna". Resultatet av undersökningen har formen av en tautologi. Man kunde skriva om det så här: vi frågade personer som är missnöjda med sina (könade) kroppar om de är missnöjda med sina kroppar. Den intressanta frågan enligt Ålgars blir då varför dessa personer är mera missnöjda med sina kroppar och tycks ha en större risk att utveckla ätstörningar

än andra? Detta trots att svaret implicit finns redan i själva frågeställningen.

Förslagen till svar på den fråga som Ålgars ställer, har också de karaktären av självklarheter: normativa uppfattningar om kön som är diskriminerande, (detta gäller fenomenet ätstörningar i övrigt och är knappast främmande för någon). Jag kan inte låta bli att tänka att studien säger oss mer om normativa uppfattningar om kön, kropp och sexualitet än vad det klagör frågor om förhållandet mellan kön, kropp och ätande. Med tanke på den historia som osynliggjort, patologiserat och kriminaliserat människor som inte på ett naturligt sätt överensstämmer med vad vi avser med begrepp som "man" och "kvinna", finner jag en studie om förhållandet mellan kropp, kön och ätande som inte tar denna historia i beaktande oetisk. Då man inte synliggör de normer som orsakar en kategori som "könsidentitetskonflikt", finns även risken för att man inte är uppmärksam på den variation som finns bland personer som räknas som trans och hur kön och sexualitet på alla möjliga olika sätt kan utgöra en faktor i en människas liv, därmed reproducerar man den norm som skapat problemen till att börja med. Det är här som en kritisk könsforskning kan bidra med att tillföra en djupare förståelse om vad det innebär att "ha en kropp och ett kön och att vara en kropp och ett kön". ■

F

Litteratur:

- Adams, Carol (1990) *The Sexual Politics of Meat A Feminist-Vegetarian Critical Theory* (New York: Continuum).
- Butler, Judith (2004) *Undoing Gender* (New York & London: Routledge).
- Butler, Judith (1990/1999) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity* (New York & London: Routledge).
- Foucault, Michel (1976/2002) *Sexualitetens historia del 1* (Göteborg: Daidalos).
- Green, Eli R. (2006) Debating Trans Inclusion in the Feminist Movement: A Trans-Positive Analysis, *Journal of Lesbian Studies*, (10: 1-2). pp. 231-248.
- Halberstam, Judith (2005) *In A Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives* (New York: New York University Press)
- Honkanen, Kattis (2008) Jämställdhet och tvåkönsmodellen, i: Lassenius et. al (red): *Feminist Dialogues – Motstånd, Möten och Möjligheter*, s. 117-126, (Åbo: Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten Ser. A: 555).
- Sellberg, Karin (2009) Transitions and Transformations. From Gender Performance to Becoming Gendered, *Australian Feminist Studies*, (24: 59), s. 71-83.
- Suhonen, Malla (2007) Transsukupuolisuuden näkymätön historia, i: Mustola Kati & Pakkanen Johanna (red), *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*, s.53-65, (Helsinki: Like).